

VÉGZETES ELKÖTELEZETTSÉG

„Az idő rabságában élni... harcot jelent. Ennek a harcnak vállalása ez a könyv, s ez a vállálás nemcsak lélekalkat kérdése, hanem az elhatározásé is, jobban mondva, az emberi vagy az írói lelkiismereté.”

Radnóti Miklós ezeket a sorokat barátjának, Bálint Györgynek egyik publicisztikai kötetéről írta. Am ez a vélekedés Radnóti saját hitvallása is egyben.

A költő elkötelezettségét megannyi lemérhető és rajtakaphatatlán összetevő határozza meg: a milió, amelyben nevelkedett, azaz: az osztályhelyzet, a napenkénti – legtöbbször jelentéktelennek látszó – benyomások természete, olvasmányélmények, tananyag, közszellem – és így tovább. Ezek határolják be az indulatok irányát.

Mert vers mindig indulatból születik: feneketlen dübből, túláradó örömből, mélységes elkeseredettségből vagy lefojtott indulatok feszítette töprengő nyugalomból – de ceruzarágó egykedvűségből sohasem. Ezeknek az indulatoknak az iránya viszont a költő egyéni sorsától, meghatározó körülményeitől függ, azok szabják meg sejtekbe, génekbe maródott parancsaikkal, hogy kikre legyen dübös és kikért, kik miatt keseredjen el, és kiknek az érdekében töprengjen órák hosszú során át a lefojtott indulatok álmatlan éjszakáin.

Ezen spontán ösztönök indulatos művészi lecsapódásai a kezdő költő hovartartozását akarva-akaratlanul jelzik az indulás időszakában, de korántsem szavatolják egy teljes életmű egyértelműségét. Láttunk már szegényparaszti származású fiatal lírikust igaz lázadóból a fasiszmus szócsövénél silányodni, ugyanakkor olyan költő sem ritka az irodalomtörténetben, aki az uralkodó körök dölyfös magasságából „süllyedt le” – ő, felszárnyaló süllyedés ez! – a történelemformáló tömegek közé és lett szószólójuk. Akkor fogalmazódik meg egy költő ars poeticája, akkor válik népe lelkiismeretévé, amikor tudatosan felméri, rendezi és csatasorba állítja spontán alapindulatait. Amikor nemcsak a szíve elkötelezett, hanem már az esze, az értelme is. Amikor öröklött elemi indulatainak terelési irányát vállalt útirányává nemesíti.

Radnóti huszonhárom éves korában a következőket írta:

„Tanitok
és vallom a harcot is!
Költő is vagyok,
meg proletár.”

Proletár – ő? Hisz még küllemére nézve is a legintellektuálisabb alkatúak közé tartozott! Törekeny volt és szenzibilis, egyetlen olyan vonás sem volt az arcán, amely a proletármarkánságot idézte volna. Mégis proletár volt, mert emberi lelkiismerete és lelkiismerete szerint tudatosan kikovácsolt indulatai arra képtették, hogy az elnyomottak, az üldözöttek szemszögéből szemlélje és elemesse a világot. Tisztességes költő nem is tehetett egyebet abban a korban, amelyben „az ember úgy elaljasult, hogy önként, kéjjel ölt, nemcsak parancsra”. Teljesen fölösleges meditálni azon, hogy vált volna-e belőle halbatatlan klasszikus, ha tragikusra fordult egyéni sorsa nem „hozza ki” lelkéből élete

utolsó napjaiban a nagy verseket. Fölösleges, mert az ő sorsának szükségképpen így kellett alakulnia, nem volt más út. „A fasizmus korában Radnóti sorsa tipikus sors, minden ártatlan, tiszta, nemes eszményeket őrző és képviselő ember sorsának jelképe. Azé az emberé, aki áldozat lesz, mert csak az lehet ebben a jelenben, és majd példa a jövőben, mert lesz jövő” – írja a batkötetes irodalomtörténetben Imre Katalin.

A végső pillanatig tudósított az iszonyat korából. Gyakran „araszolgtván a papíron”, egészen az abdai tömegsírig.

Ha rá gondolok, mindig felpaprikáz némely jelenlegi pályatársam nyafogása, miszerint nem tökéletesek nálunk az alkotói körülmények, mivel nincs elég idő és megfelelő hely a versírásra.

Radnóti a férges barakkban is verset írt, rövid éjszakai pihenését kurtítván meg, mert mi sem volt természetesebb neki, mint az, hogy a legembertelenebb körülmények között is emberi szót hallasson.

Mert költő volt, igen! Nekem elsősorban e t t ő l volt költő.

BARANYI FERENC

Kiálthat-é a végtelen előtt,
ha véges útja véget ért;
a hontalan vagy láncon élő
kiálthat-é az életért?

(Radnóti Miklós: Csütörtök)

Face a l'infini est-ce qu'il crie
quand de la route enfin il sort?
Qui vit enchainé et sans patrie
peut-il crier pour la vie encore?

(Franciára fordította Jean Follain)

Poteva gridare davanti all'infinito
se la sua strada, finita, finiva?
Chi e senza patria o vive in catene,
puo continuare a gridare tutta la sua vita?

(Olaszra fordította Gianni Toti és Marinka Dallos)

¿Puede gritar, clamar al infinito
cuando ante é ya no hay ningun camino?
El sin patria, el eterno proscrito,
¿para qué va a seguir viviendo?

(Spanyolra fordította José Luis Cano)

Or complain before an endless life
That their ended life has an end?
Is it likely one so chained,
So displaced, can cry Life?

(Angolra fordította Keith Botsford)

